

stavku lastna imena in bi se torej v resnici morala pisati z veliko začetnico, pa vendar vsak čuti, da to nikakor ne gre. Takle primer nazorno kaže, da moramo biti pri pisavi velikih začetnic hudo previdni in da ne velja pravilo, da se kar skraja piše z veliko začetnico vse, kar pomeni ime ali naslov te ali one stvari. Zlasti veliko grešimo vsak dan, ko pišemo z veliko imena različnih odborov, uradov, uprav, zakonov, odlokov, šol, obrazcev, tiskovin itd. Vse to so sicer res lastna imena, saj so res nekaki naslovi, vendar pa jih čutimo kot občna imena in jih zato pišemo z malo začetnico. Stvar bi bila dosti preprosta, ko bi ne bilo v SP na str. 17 nekam skrivnostne pripombe, ki pravi: če rabimo katero takih imen kot določeni naslov, postane lastno ime in ga pišemo z veliko. Prav tale pripomba na debelo daje potuho tistim, ki so tako zagledani v velike začetnice. V resnici ni popolnoma jasno, kaj hoče povedati. Po mojem najbrž le to, da se tam naštetih primeri pišejo z veliko samo takrat, kadar so res pravi naslovi (v napisih na pismih, aktih in pod.), to se razume tako in tako samo po sebi, ker v takem primeru zanje velja, da stojijo na začetku stavka, in je potemtakem pripomba sploh nepotrebna. Ali bomo pisali: zglasí naj se na Rektoratu univerze v Ljubljani, ali: na Rektoratu Univerze v Ljubljani (ker je Univerza v Ljubljani tudi naslov), ali pa kar preprosto: na rektoratu univerze v Ljubljani? Mislim, da bi bila ta zadnja varianta naši pisavi še najprimernejša. Ali je prav, če napišemo: na Strojnem oddelku Tehnične fakultete Univerze v Ljubljani? Ali niso tukaj vse velike začetnice odveč, razen seveda v besedi Ljubljani?

Glede rabe velike začetnice velja torej nasploh, da se z njo ne piše vsako lastno ime, ampak da je njena naloga v tem, da je pisana beseda kar se da razločna in jasna.

Francè Goršič

„OBČE“ IN „SPOŠNO“ V SLOVENSKEM IZRAZOSLOVJU

V slovenskem strokovnem izrazoslovju, še bolj pa v splošnem izrazju se pridevnika občí in splošen mešata drug z drugim, ker piscem, ki ju rabijo, pojmovna razlika ni dovolj jasna. Krivdo je iskati predvsem v tem, ker je terminologija teh pojmov pri Nemcih, pod katerih vplivom je do nedavna bilo slovensko slovstvo, in všo moč neprecizna. Povrh tega že lepo vrsto desetletij vpliva izrazoslovje Srbov in Hrvatov; le-ti pa sploh ne razlikujejo pojmov občé in splošno, marveč jim je oboje zgolj opšte oziroma opće.

Škodljivi vpliv nemške terminologije je v našem primeru ta, da Nemci navadno sploh ne ločijo pojma *allgemein* v pomenu občé od pojma *generell* v pomenu splošno. Od tod prihaja, da celo naši slovarji — Cigale, Pleteršnik, Bartel, deloma tudi SP 1950 — zelo mešajo oba pojma.

Raba pridevnika občī

Obče je to, kar se jemlje kot pravšnje za vse ali vsaj za večino primerov. Nasprotje mu je izjemno, posamezno.

Z ustavo je določena splošna vojaška dolžnost za vse sposobne državljane. Že besedica vse kaže, da ne gre za splošnost, marveč za občnost, za občo vojaško dolžnost. Pa ne samo ta, obče so vse dolžnosti, ki zadevajo vse državljane: obča delovna dolžnost, obča dolžnost šolanja (prim. nem. allgemeine Wehr-, Arbeits-, Schulpflicht). Tudi vojna mobilizacija je obča, ne splošna, če zadeva vse rodove vojske in vse obvezne državljane, a delna je, kadar vpokličejo le nekaj letnikov in še te morda samo iz nekaterih rodov vojske. Pred konferenco v Ženevi smo pogosto brali, da Rusi prejkone ne bodo privolili v splošne volitve v Nemčiji. Gre pa le za obče volitve, obče zato, ker naj bi se jih udeležili vsi državljani brez razlike stanov.

Posameznika nikar ne podrejay splošnosti, marveč občnosti, zato ne piši, da gre za »sižeje, ki so od enega človeka prehajali na splošnost«! Ne velja govoriti o splošni praksi, češ da so vsa sodišča na slovenskih tleh uporabljala pri razpravah zgolj nemški jezik, marveč o občī praksi. Vrednost tudi ni splošna, pač pa obča, če je v vsakdanjem prometu povsod priznana za pravo (zato govore tudi o navadni vrednosti); če pa je kje zaradi trgovinske konjunktore višja ali nižja od obče, govorimo o izjemni vrednosti. Last, posest, korist so obče, ne splošne! Tudi interesi so, vsaj kolikor zadevajo kako skupnost, občī. Organi, ki opravljajo obče naloge, ne morejo biti splošni, temveč le občī, še boljše pa skupni ali javni organi. Pomenek je občī, če ga stavimo v nasprotje razgovoru med štirimi očmi. Dobro je rečeno, da je odbor storil ukrep po občī zahtevi članov; sploh so zadeve, prošnje, tožbe, ugovori, protesti in sploh dejanja množic občī, ne splošni; enako moreta biti zgolj občī navdušenje ter negotovost, a praznovanje je lahko vseobče, nikdar pa ni vsesplošno. Za razliko od krajevne, pa tudi od narodne zgodovine, namreč zgodovine posameznega naroda, govorimo o občī zgodovini, ker le-ta obsega politične dogodivščine vseh držav in narodov, in če govorimo n. pr. o občī glasbeni zgodovini ali o občem pravu, imamo v mislih nasprotje slovenske glasbene zgodovine oziroma slovenskega prava.

Posebej o dvojnici občni

Namesto občī rabimo občni v strokovni ali znanstveni terminologiji, n. pr. občni zbor. Če bi rekli občī zbor, bi s tem pridevom izrazili le, da je bil nekakšen skupen sestanek. — V smislu nemške pravne terminologije je treba obče pravo (allgemeines Recht) natančno ločiti od nemškega Občnega prava (das Gemeine Recht). Slovnica govori o občnih imenih kot posebni vrsti stvarnih imen.

Med primere pravilne in napačne rabe sodi na prvo mesto pač tako imenovana občna uprava, strokovni izraz za politično administracijo. Ker obsega razen opravil, ki sodijo v področje notranjih zadev, tudi še opravila več drugih takih področij, gre torej za organizacijsko

združitve več področij, n. pr. vojaškega, zdravstvenega, veterinarskega, prosvetnega. Ta uprava je dobila uradno ime o p š t a in bilo je vprašanje, kako naj se termin posloveni. Pravilno so presodili, da pridevnik splošen za to upravo in njena opravila ni primeren, in tako smo v slovenski pravni terminologiji dobili pravilni naziv o b č n a uprava. Ali glej, iznenada spet beremo v novi organizaciji komun zgrešene, s pridevnikom splošen narejene nazive.

Ta napaka se neverjetno širi. Strokovne pojme in naprave, ki združujejo v sebi več panog in morda kdaj celo vse svoje panoge, imenujejo napačno splošne: splošno kmetijstvo, splošno mizarstvo in celo take splošne kmetijske šole imamo, ki imajo med svojimi oddelki splošni oddelek (ki seveda ni ne splošen ne občen, ampak občni, ker združuje v sebi vse tisto, kar se ne predava v posebnih oddelkih za živinorejo, vrtnarstvo in vinarstvo. Pravilni izrazi so le: občno kmetijstvo, občno mizarstvo, občna kmetijska šola.

Stara slovenska kmečka ljudska sodišča, veče in gorske pravde, so izrekala sodbe ali v plenumu ali pa v kolegiju (mizi). Plenum je obravnaval skupne zadeve, medtem ko je kolegij dvanajsterice sodovcev s sodnikom na čelu razsojal pravde posameznih strank. Sodbe plenuma niso bile splošne, marveč čisto konkretne, bile so pa obče, ker so zadevale skupnost. Sodbe kolegijev pa so bile posebne ali pravnice sodbe, ker so se z njimi reševali posamezni pravni spori. Na pobudo Metoda Dolenca se je v zgodovini prava Slovencev za sodbe plenuma uveljavil tehnični izraz o b č n a sodba in ni prav vračati se k napačnemu terminu splošna sodba. Veča je bila obče sodišče za vse grajane gosposčine, zato jo smemo imenovati občno ljudsko sodišče, imajoč v mislih kot njen nasprotek gorsko pravdo, ki je bila posebno kmetiško ljudsko sodišče samo za gorske (vino-gradske) stvari. Občni državljanski zakon je ime civilnemu zakonu iz leta 1811, ki še danes velja na ozemlju Slovencev, saj civilnopravne norme, ki jih vsebuje ta zakonik, zadevajo skupnost vseh državljanov.

Raba pridevnika splošen

Splošno izvira iz same stvari, ne iz zunanjih okoliščin; nasprotje mu je posebno. V zgodovini prava Slovencev imamo primer biritstva, kjer je birit splošno ime, ki mu stoji nasproti čedna vrsta posebnih biritških imen za posamezne poklice in posle oklicevanja, dostavljanja, redarstva in krvništva. Pleteršnikov slovar je splošen slovar, ker vsebuje splošno izrazje, Babnikova Pravna terminologija pa je strokoven slovar, ker se v prvi vrsti ozira na termine, ki so potrebni pravnikom. Enako je splošna enciklopedija nasprotek posebnim, ki so predvsem posvečene strokovnim stvarim, kakršna je n. pr. Pomorska enciklopedija.

Govorimo o splošni ali šolski izobrazbi ter ji stavimo v nasprotje strokovno, priporočujoč, naj dá n. pr. osemletna enotna šola le splošno znanje, ne pa strokovnega. Sploh debatiramo o splošni državljanski vzgoji, katero naj dobi mladina v naših učnih zavodih. V vseh teh primerih jamljemo izobrazbo in vzgojo kot nekakšno celoto, posebno izomiko in strokovnjaštvo pa kot posebne dele.

Posebej je omeniti zdravstveno terminologijo, ker je po videzu navzkriž z načelom, da je nasprotek krajevnega načela le obči, ne splošni pojem. Zdravniki govore navzlic temu o splošnem zdravljenju, splošnem okuženju in splošni reakciji, a rabijo tudi še celo vrsto podobnih izrazov: splošna slabost, splošno propadanje itd., vse to z vidika, da sta človeško telo in organizem celota, ki je podvržena splošni obolelosti, medtem ko posamezne organe in dele telesa napadajo posebne bolezni.

Pri nas v Jugoslaviji so se v zakonodajstvu uveljavili tako imenovani okvirni zakoni, ki jim kratko malo nadevajo ime splošni zakoni. Okviren je zakon, v katerem so glavne določbe izdane za vse republike, podrobne norme pa so pridržane dopolnilu posameznih republiških zakonodaj, ki so za to v samem zakonu izrečno pooblašcene. Zgodilo pa se je, da republiškim zakonodajam kljub pooblastilu ni bilo mogoče izdati dopolnilne norme, ker je zvezni zakonodajalec ves zakonodajni program že sam izčrpal. Takšen zakon pa stvarno prejenja biti okviren in splošen, marveč spada že v vrsto občih zakonov, kakršne izdaja osrednja zakonodaja za vse zvezne republike. — Takó sodišče kot podsodnost strank pri njem sta obči, stvarna pristojnost pa je splošna, če obsega pravico, soditi o pravnih zadevah vseh vrst, toda posebna, če je omejena na določno označene pravne stvari, n. pr. trgovinske, rudarske, pomorske. — Govorimo o splošnem proračunu in posebnih proračunih, o splošni obrestni meri in posebnih obrestnih merah, vse te pojme motreč z vidika celote v nasprotju z njenimi deli.

Kaj more biti hkrati obče in splošno

Da se miselna postopka poobčenja in posplošenja pogosto pojavljata na istem predmetu stvarnega ali duhovnega sveta, dokazuje vrsta pojmov, ki se pri njih izkustveno rabita oba pridevnika, o b č i za poobčenjej pojma, ki naj ga izrazi determinirani samostalnik, pridevnik s p l o š e n pa, če gre za stvarno posplošitev omenjenega pojma. V slovenskem pisanju se največ greši ravno v tem, kdaj rabiti ta ali oni pridevnik.

Vtis je obči ali pa splošen po tem, kakor ga jemljemo: po mnogoterosti pojavov ali po tvorni plati predmetov. Diskusija je obča, če se je sme udeležiti vsakdo, splošna pa je, če je omejena na glavno stvar in ni dovoljeno razpravljati o nadrobnostih. Mišljenje ali mnenje je obče, kadar ga ima ves krog ali večina, splošno pa je, kadar zadeva celotno oceno stvari. Predlog je obči, če ga stavijo vsi, splošen pa je, če predstavlja abstraktno izraženo zahtevo, n. pr. če vlada izjavi, da ne more sprejeti splošnega predloga, pač pa je pripravljena proučiti posebne primere. Pripomba je obča, če izhaja iz ljudskega mnoštva, splošna pa je, če zajema celotnost predmeta. Pooblastilo je obče, kadar ga je izdalo več pooblastiteljev hkrati, splošno pa je, če se glasi na vse vrste opravil. Sporazum je obči, kadar vanj privolijo vsi, splošen pa je n. pr. zdaj aktualni sporazum med SSSR in ZDA, ker obsega vsa področja politike in kulture. Prepoved postane obča, če jo prostorno razširijo na daljnja območja, splošna pa je, če je razširjena na nadaljnje predmete zabrane; če bi se n. pr. prepoved repkanja fižola razširila na paberkovanje krom-

pirja, grozdja in drugih pridelkov, bi to bila posplošitev; če pa bi se prepoved repkanja fižola, ki je po starem veljala v vinogradih, razširila na njive izven vinskih goric, bi to bilo poobčenje. Likvidacija ali ukinitve je splošna, če gre za to, da se odpravijo n. pr. v kaki banki vsi oddelki, ne samo nekateri; občā pa je, če ukinejo vse banke, da bi jih združili v Narodno banko. Razgledanost posameznikov more biti zgolj splošna, če pa govorimo o občī razgledanosti, imamo v mislih precejšnjo izomiko množic.

Je pa še skupina splošnih imen, ki sicer ne prihajajo v poštev za pridevnik občī, morejo pa pozneje po dejanski rabi vendarle postati tudi občā (načelo, norma, zakon itd.). Te dvojnice, s katerimi se raba zapleta, so primeri drugotne, izjemne občnosti.

Vse dvojnice so zapeljive priložnosti za napačno rabo, za mešanje in medsebojno zamenjavanje prilastkov občnosti in splošnosti. Morda bo kdo trdil, da gotovo obstoji skupen odsek občega in splošnega, ker se sečeta v obliki dveh krogov. Toda to je popolnoma kriva domneva, v resnici gre zmerom le za nerazgledanost, pogosto pa tudi za površnost piscev.

O prislovih vobče in sploh

Raba obeh prislovov se močno meša, prenekikrat dobi bralec vtis, da gre za istorečni inačici, čeprav je že na prvi videz očitno, da sploh zadeva predmet sam, vobče pa njega pogostnost. Sploh ustreza nemškemu überhaupt, im ganzen, vobče pa nemškemu allgemein, gemeinhin.

Ne smemo reči, da se to in to vobče ne more povedati, marveč je tu primeren le prislov sploh, ker je v zvezi s tistim poudarjenim nečim kot samostojno predstavo, ne pa s kakršno koli njega povsodnostjo ali ponovnostjo. Nemogoče je koga vprašati, kaj vobče misli, saj se obračamo na posameznika. Pravilno se je glasilo časnikarjevo poročilo, da je predavatelj govoril o pouku prava sploh, ker je o temi razvijal le splošne in načelne linije. Enako je prav povedano, da predava profesor N. kritiko ruskih pisateljev v splošnem. Župančič je prevedel, da je govoril junak romana o stvareh nasploh, ne pa o svojem zasebnem življenju. Motreč socializem neodvisno od marksizma, govoré o socializmu sploh, češ splošni socializem pa lahko postane obče prepričanje. Nekje sem bral, da je bil razglas prava bojna napoved najosnovnejših zahtev delavskega stanu sploh, zahtev sindikatov pa posebej.

Nasprotno se mora rabiti prislov vobče: Vobče je razširjeno mnenje, da... Med kmeti se je vobče govorilo. Vobče mu priznavajo uspeh. Veljal je vobče (v očeh vseh) za pooblaščenca svojega gospodarja. Vobče (skoraj vsi!) obvladajo pravniki sociologijo zelo slabo. Ne gre za mir vobče, pač pa za mirno sožitje med Vzhodom in Zahodom. Rešitev je sicer specifično jugoslovanska, pa je vendar tudi obče socialistična. Ime arhitekta Plečnika je postalo med Slovenci kar označba za arhitekta vobče.

Nadaljnji zgledi pravilne rabe: vobče znan, navaden, nevaren, veljaven, škodljiv, koristen; pravi pesniki vobče; vobče so ljudje zadovoljni; tod je vobče grozdje zrelo teden dni kasneje; tedaj so še vobče mlatili

s cepci. Toda: besedilo mu je bilo sploh nerazumljivo; ti sploh nimaš govoriti; sploh pa ti povem; naloga je sploh zanič; sploh ust ni odprl; tega sicer ne zna, je pa nasploh poraben; sploh nič neprijetnega.

H koncu naj opozorim še na to, da so tudi taki stavki, v katerih sta oba pojma zelo zabrisana; marsikdo bi sodil, da je zares vseeno, pišemo li prislov vobče ali sploh. Beremo n. pr.: potek pravnega spora vobče. Ali ni tu prav tako umesten prislov sploh? In vendar nas natančna razčlenitev takih dvomnih primerov šele prav in dokončno potrdi v prepričanju, da je raba omenjenih dveh prislovov vselej v zvezi z dvema različnima miselnima predstavama. V gornjem zgledu gre za vprašanje, je li govor o konkretni razpravi, ki se primerja z razpravami drugih pravnih postopkov bodi domačih bodi iz svetovne literature — tu je umestno govoriti o poteku pravnega spora vobče — ali pa je govor o konkretni razpravi kot celoti za sebe in kako je sodnik razpravljaj, dobro, slabo, vestno, pristransko itd. — tu pa je primeren samo prislov sploh. Zato se niti glede prislovov vobče in sploh ni treba sklicevati na prisposodbo dveh sekajočih se krogov, ko pa odseka sploh ni, marveč so le dotikališča.

Opomba uredništva. Pričujoči spis je z avtorjevim dovoljenjem izvleček iz obširne razprave. Zdi se nam, da bo marsikoga zanimala razmejitev med pojmom obči in splošen, kakor jo predlaga. Da sta si res blizu, kaže že to, da ju pri nas neprenehoma zamenjujemo in da drugi slovanski jeziki take dvojnosti ne poznajo. Beseda obči je prvotno pomenila tisto, kar je ob nas, okrog nas, kar nas obdaja, kar je skupno. Ruski splošnoj (in prislov k temu sploš') pomeni gosto, strnjeno, nepretrgano, enotno, celotno, sploh: splošnije lesa so nepredirni gozdovi, splošnaja muka je enotna moka; drevena naša sploš' vygorela; u nas eto sploš' byvaet; ob etom sploš' govorjat. Toliko bralcem v pojasnilo, da si laže ustvarijo svojo sodbo.

SLOVNIŠKE IN PRAVOPISNE DROBTINE

Stenarjeve krnice

Vprašali so me, ali je prav Stenarjeve krnice in ali je obe besedi treba pisati z veliko. — Beseda krnica nastopa v slovenskem gorskem svetu večkrat kot zemljepisno ime in bi jo, če bi v naslovnem primeru šlo za zemljepisno ime, mogli pisati z veliko začetnico, dasi kot lastno ime ni tako splošno znana (kot n. pr. Loka), da bi jo morali pisati z veliko. — Toda v gornjem primeru sploh ne gre za zemljepisno, marveč za občno ime. Kotanj, ki jim pravijo krnice, je v Stenarju in drugod po alpskem svetu dosti, kakor je n. pr. tudi jezer več. Zato imenujemo jezera južno od Triglava Triglavška jezera in pišemo jezera z malo začetnico. Vse skupaj je pa že lastno, zemljepisno ime in zato pišemo Triglavška z velikim T. Če bi ne imeli občutka, da je to že ustaljeno zemljepisno ime, bi triglavška morali pisati z malo začetnico, kakor pišemo n. pr. triglavške rože, triglavski zajec, ljubljanske ulice (toda: Ljubljansko polje).